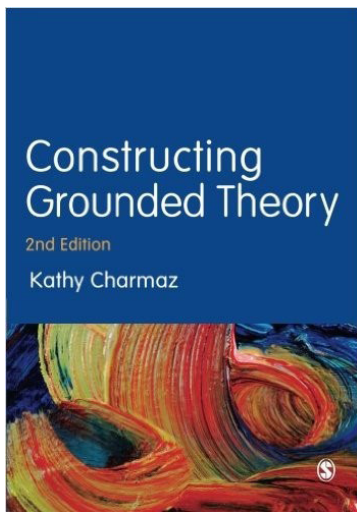

Constructing Grounded Theory: A Practical Guide through Qualitative Analysis

บทวิจารณ์หนังสือ
Book Review

โดย

ชวิตรา ตันติมาลา¹

Chawitra Tantimala

Charmaz, Kathy. (2014). **Constructing Grounded Theory: A Practical Guide through Qualitative Analysis**. 2nd ed. Thousand Oaks, CA: SAGE. (Introducing Qualitative Methods series) 416 p. illus.

---

¹ นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
E-mail: chawitra@g.swu.ac.th

การวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งสำหรับทำความเข้าใจสังคมและพฤติกรรมมนุษย์ การวิจัยแบบการสร้างทฤษฎีจากข้อมูล ก็เป็นหนึ่งในหลายระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพที่กำลังได้รับความสนใจ และเป็นที่ยอมรับเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ จากนักวิชาการ และนักวิจัยในสาขาสังคมศาสตร์ และศาสตร์อื่นๆ เช่น พฤติกรรมศาสตร์ สังคมวิทยา สาธารณสุขศาสตร์ พยาบาลศาสตร์ จิตวิทยาสังคม คีฬาศาสตร์ รัฐศาสตร์ และสารสนเทศศึกษา ดังนั้น หนังสือเรื่อง “Constructing Grounded Theory: A Practical Guide through Qualitative Analysis” หรือ “การสร้างทฤษฎีจากข้อมูล: แนวทางการปฏิบัติผ่านการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ” จะช่วยให้ผู้อ่านมีความรู้ความเข้าใจถึงพัฒนาการของปฏิบัติการวิจัยแบบสร้างทฤษฎีจากข้อมูล ตลอดจนแนวทาง และกระบวนการปฏิบัติการวิจัยอย่างเป็นระบบ จึงเป็นหนังสือที่ควรค่าแก่การอ่าน โดยเฉพาะนักวิจัยรุ่นใหม่ เพื่อเป็นแนวทางในการนำความรู้ความเข้าใจไปประยุกต์ในงานวิจัยของตน อีกทั้งนักวิจัยผู้เชี่ยวชาญสามารถอ่านเพื่อขยายมโนทัศน์ด้านวิจัยให้กว้างขวางขึ้น

เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ แบ่งออกเป็น 12 บท โดยบทที่ 1 เป็นการกล่าวถึงประวัติความเป็นมา (An Invitation to Grounded Theory) และพัฒนาการของแนวคิดการวิจัยแบบสร้างทฤษฎีจากข้อมูลในฐานะที่เป็นระเบียบวิธีของการวิจัยเชิงคุณภาพที่เกิดขึ้นจากศาสตร์ทางด้านสังคมศาสตร์ในสหรัฐอเมริกาสมัยที่ถูกครอบงำโดยการวิจัยเชิงปริมาณ เมื่อเกลเซอร์และสเตรสเสนอกระบวนกรวิจัยอย่างเป็นระบบ โดยการใช้วิธีการเชิงอุปนัยในการวิเคราะห์ข้อมูล ลดการมีอคติของผู้วิจัย จนกระทั่งวิธีการวิจัยแบบการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลนี้ได้รับความนิยมในแวดวงวิชาการอย่างกว้างขวาง และถูกนำไปประยุกต์ในสาขาต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ตาม แนวทางการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลของเกลเซอร์และสเตรสเสนอกระบวนกรวิจัยของปฏิฐานนิยม โดยเน้นเรื่องการค้นพบความจริงเพื่ออธิบายกระบวนการสังคม และความเป็นกลางอย่างเคร่งครัดระหว่างนักวิจัยกับข้อมูล ปี 1967 สเตรสเสนอกระบวนกรวิจัยที่มีความคิดที่แตกต่าง โดยอาศัยความยืดหยุ่นของการวิจัย และยอมรับวิธีการวิเคราะห์ที่หลากหลายมากขึ้น ซึ่งยังอยู่ภายใต้ความคิดแบบปฏิฐานนิยมที่ว่า ความจริงดำรงอยู่แล้ว มนุษย์เพียงไปค้นพบความจริงนั้น โยบหนี่ ผู้อ่านจะเข้าใจความเป็นมาและพัฒนาการของกระบวนการวิจัยแบบสร้างทฤษฎีจากข้อมูลอย่างสังเขป ซึ่งทำให้สามารถเชื่อมโยงความรู้ใหม่ต่อกันไปได้

บทที่ 2 เป็นการนำเสนอแนวทางการรวบรวมข้อมูล (Gathering Rich Data) โดยเริ่มต้นจากการเลือกแนวทางเครื่องมือ และการลงสนามวิจัย เพื่อให้ผู้อ่านได้เรียนรู้วิธีการเข้าถึงผู้ให้ข้อมูลภายในสถานการณ์และบริบทของพื้นที่จริง โดยอธิบายเกี่ยวกับการพัฒนาแบบแผนหรือการจำแนกประเภทเชิงมโนทัศน์ ความเหมาะสมและความเพียงพอของข้อมูล พร้อมยกตัวอย่างการตั้งคำถามเพื่อวิเคราะห์กระบวนการทางสังคม เช่น “อะไรเกิดขึ้นที่นี่” “จากมุมมองและทัศนะของใคร” “กระบวนการนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร” “ใครเป็นผู้มีส่วนร่วมบ้าง และอย่างไร” “ใครควบคุมกระบวนการนั้น” “ภายใต้สถานการณ์แบบใด” “อะไรคือความหมายที่แท้จริงของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกระบวนการนั้น” เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการวิเคราะห์หนังสือและเอกสารที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่างและกระทำภายใต้บริบททางสังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และเศรษฐกิจ นักวิจัยสามารถเปรียบเทียบทำนองการเขียน เนื้อหา ทิศทาง และการนำเสนอเอกสารกับวาทกรรมที่ดีกว่า โดยแบ่งเอกสารเป็นสองประเภท คือ เอกสารที่กลุ่มเป้าหมายการวิจัยเป็นผู้เขียนเอง (Elicited texts) และผู้วิจัยมีส่วนในการสร้างคำถามหรือแนวทางการเขียน เช่น แบบสอบถามปลายเปิด บันทึกประจำวัน ข้อความที่ผู้วิจัยขอให้กลุ่มเป้าหมายเขียน เป็นต้น และเอกสารที่ผู้วิจัยไม่มีส่วนร่วมในการสร้าง (Extant texts) เช่น รายงานรัฐบาล เอกสารองค์การ สื่อมวลชน บันทึกการรักษายาบาล เป็นต้น

บทที่ 3 ศาสตร์และศิลป์แห่งการสัมภาษณ์อย่างเข้มข้น (Crafting and Conducting Intensive Interview) บทนี้อธิบายเกี่ยวกับประเด็นช่องว่างของผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูล การตั้งคำถามสัมภาษณ์ในเชิงทฤษฎี การสุ่มตัวอย่าง วิธีการสัมภาษณ์ และจำนวนของผู้ให้ข้อมูลที่เหมาะสม ซึ่งหนังสือได้นำเสนอตัวอย่างคำถามเพื่อเป็นแนวทางตั้งแต่คำถามเริ่มต้นคำถามระหว่างกลาง และคำถามปิดท้าย มารยาทและความคาดหวังในการสัมภาษณ์ สิ่งที่ควรและไม่ควรถาม การเจรจาต่อรอง

ในระหว่างการสัมภาษณ์ รวมทั้งปัญหาโอกาสและจุดแข็งของการสัมภาษณ์ พร้อมยกตัวอย่างประเด็นในเรื่องที่มีความอ่อนไหว เช่น การถูกตีตรา การหย่าร้าง เป็นต้น โดยเห็นว่าผู้วิจัยควรให้ความสำคัญกับความรู้สึกของผู้สัมภาษณ์มากกว่าข้อมูล

บทที่ 4 การสัมภาษณ์ในการศึกษาแบบการสร้างทฤษฎีจากข้อมูล (Interviewing in Grounded Theory Studies) หนังสือกล่าวถึงกระบวนการวิจัยแบบสร้างทฤษฎีจากข้อมูลเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Grounded theory in ethnography) ซึ่งมุ่งเน้นการให้ความสำคัญต่อปรากฏการณ์และการพรรณนาสภาพของสถานที่ศึกษา (Setting) โดยอาศัยการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเข้มข้น (Intensive interviewing) เพื่อค้นหาความหมายอย่างลึกซึ้ง โดยผู้ถูกสัมภาษณ์จะพรรณนาและสะท้อนประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน ผู้สัมภาษณ์จะฟังอย่างตั้งใจ สังเกตด้วยความละเอียดถี่ถ้วน และกระตุ้นให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ตอบสนอง ดังนั้นในการสนทนาผู้ถูกสัมภาษณ์จะเป็นผู้พูดเกือบทั้งหมด

บทที่ 5 เหตุและผลของการสร้างรหัสในการปฏิบัติการวิจัยและการทำรหัสในการศึกษาแบบการสร้างทฤษฎีจากข้อมูล (The Logic of Grounded Theory Coding Practices and Practices and Initial Coding) เป็นการนำเสนอวิธีการทำรหัส กำหนดชื่อและนิยามรหัส โดยเน้นวิธีการหลักคือ การทำรหัสแบบบรรทัดต่อบรรทัด เพื่อกรอบรอบความคิด และการทำรหัสแบบเจาะจง ซึ่งทำให้สามารถแยกแยะ จัดประเภท และสังเคราะห์ข้อมูล โดยเน้นหลักการสำคัญในการทำรหัสว่า “เป็นการสร้างรหัสให้สอดคล้องกับข้อมูล ไม่ใช่สร้างให้ข้อมูลสอดคล้องกับรหัส” ได้แก่ การแยกข้อมูลตามองค์ประกอบหรือคุณสมบัติ การนิยามการกระทำ การค้นหาฐานคติที่ซ่อนเร้น อธิบายการกระทำที่แอบแฝงและความหมาย ตกผลลึกจุดสำคัญ เปรียบเทียบข้อมูลกับข้อมูล และระบุช่องว่างในข้อมูล ผลจากการทำรหัสทำให้นักวิจัยสามารถจัดประเภทและเห็นกระบวนการอันนำไปสู่การวิเคราะห์เพื่อพัฒนากรอบความคิดขั้นต่อไป

บทที่ 6 การทำรหัสแบบเจาะจงและที่เหนือกว่านั้น (Focused Coding and Beyond) เป็นมีการจัดทำรหัสแบบย่อย โดยเชื่อมโยงกับประเภทหลัก เพื่อนำไปสู่การจัดทำรหัสเชิงทฤษฎี โดยเชื่อมโยงรหัสที่มีความสำคัญ และสัมพันธ์กัน อันจะนำไปสู่การสร้างทฤษฎีต่อไป ในบทนี้มีประเด็นสำคัญ คือ กระบวนการตั้งแต่การเริ่มต้นทำรหัส การใช้รหัสในการจัดทำประเภทของแนวคิด นำไปสู่การเชื่อมโยงเชิงสมมติฐาน และสร้างเป็นทฤษฎีพื้นฐานได้อย่างชัดเจน และมีตัวอย่างจากงานวิจัยประกอบในแต่ละประเด็นซึ่งช่วยให้ผู้อ่านได้เข้าใจมากยิ่งขึ้น รวมทั้งมีข้อควรระวัง เช่น การทำรหัสที่กว้างเกินไป การระบุหัวข้อมากกว่าการกระทำ การมองข้ามกระบวนการสร้างความหมายของผู้ให้ข้อมูลและใช้ความรู้จากผู้วิจัยเป็นหลัก การทำรหัสที่ไม่เกี่ยวข้องกับบริบทที่ศึกษา และการใช้รหัสเพื่อการสรุปแทนที่จะเป็นการวิเคราะห์

บทที่ 7 การเขียนบันทึก (Memo-writing) บทนี้อธิบายถึงวิธีการเขียนบันทึก แสดงตัวอย่างในการเขียนบันทึก การประยุกต์ศาสตร์ของนักเขียนมาใช้ในการร่างเบื้องต้นของงานวิจัย การใช้บันทึกในการยกระดับ รหัสที่เฉพาะเจาะจงไปสู่ประเภทของมโนทัศน์ เพื่อช่วยให้ผู้วิจัยจัดระบบรหัสตามประเภทและการวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนพัฒนาการเขียนของตนเอง ค้นพบช่องว่างของข้อมูล และไปตรวจสอบกับข้อมูลในภาคสนาม เรียกได้ว่าเป็นการทดลองเขียนเบื้องต้น โดยหนังสือได้แนะนำวิธีการเขียนอย่างเป็นระบบ มีตัวอย่างชัดเจน ทำให้เห็นว่าการเขียนบันทึกมีความสำคัญมากต่อการพัฒนาไปสู่การวิเคราะห์และการเขียนงานวิจัยในขั้นตอนต่อไป

บทที่ 8 การสุ่มตัวอย่างเชิงทฤษฎี การอิ่มตัว และการจัดรูปแบบประเภท (Theoretical Sampling, Saturation, and Sorting) เป็นการประยุกต์ศาสตร์การสร้างทฤษฎีจากข้อมูลแสวงหาข้อมูลเพิ่มเติม กลับกรอง และขัดเกลาประเภทมโนทัศน์ (Conceptual categories) ที่สร้างขึ้นมาในช่วงเริ่มต้น จนกระทั่งถึงจุดอิ่มตัวเชิงทฤษฎี (Theoretical saturation) ซึ่งไม่มีคุณสมบัติใหม่ใด ๆ เกิดขึ้นเพิ่มเติมอีกระหว่างการรวบรวมข้อมูล จากนั้นนำไปสู่การอภิปรายบันทึกการจัดรูปแบบประเภท เพื่อให้สอดคล้องกับประเภทมโนทัศน์และแสดงความสัมพันธ์ที่บูรณาการสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกันโดยการใช้แผนผังความคิด (Diagramming) ซึ่งจะช่วยให้เห็นการเชื่อมโยงของกระบวนการและตรรกะได้อย่างชัดเจน ในบทนี้ มีการอธิบายหลักการของการสุ่มตัวอย่างเชิงทฤษฎีและการสุ่มตัวอย่างประเภทอื่น การอิ่มตัวของประเภทมโนทัศน์ เกิดขึ้นเมื่อผู้วิจัย

รวบรวมข้อมูลเพิ่มมากขึ้น แต่ข้อมูลที่เพิ่มขึ้นนั้นไม่ก่อให้เกิดความเข้าใจใหม่ ซึ่งแสดงว่าข้อมูลที่รวบรวมมานั้นเพียงพอสำหรับการอธิบายและตีความปรากฏการณ์ที่ศึกษาแล้ว

บทที่ 9 การสร้างองค์ความรู้ใหม่ในการวิจัยแบบการสร้างทฤษฎีจากข้อมูล (Reconstructing Theory in Grounded Theory Studies) ในบทนี้ มีการอธิบายความหมายของทฤษฎีในสังคมศาสตร์ และโมทัศน์ของการสร้างทฤษฎีในการสร้างทฤษฎีจากข้อมูล มีการนำจุดยืนแบบปฏิฐานนิยมและแบบการตีความนิยมมาเปรียบเทียบว่า ทฤษฎีภายใต้จุดยืนของปฏิฐานนิยม คือ ชุดแนวความคิดที่มีการเชื่อมโยงในรูปของตัวแปร มีการเชื่อมโยงเชิงสาเหตุอย่างเป็นระบบเพื่ออธิบายและทำนาย มีการพิสูจน์ความถูกต้องโดยการทดสอบสมมติฐาน และมีลักษณะเป็นสามัญการและสากล ในขณะที่แนวทางของการตีความนิยมมองว่า ทฤษฎีเป็นความเข้าใจเชิงจินตนาการของปรากฏการณ์ที่ถูกศึกษา ซึ่งเกิดขึ้นชั่วคราวระหว่างการหาความจริงที่มีความหลากหลาย ไม่มีลักษณะแน่นอนตายตัว ข้อเท็จจริงและค่านิยมมีการเชื่อมโยงกันและชีวิตทางสังคมเป็นกระบวนการ

บทที่ 10 ปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์และการวิจัยแบบการสร้างทฤษฎีจากข้อมูล (Symbolic Interactionism and Grounded Theory) ในบทนี้ เป็นบทใหม่ที่แตกต่างจากหนังสือฉบับพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี 2006 ซึ่งจะกล่าวถึงธรรมเนียมปฏิบัติในการวิจัยของนักปฏิบัตินิยม (Pragmatism) และมรดกของสำนักชิคาโกเกี่ยวกับทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ โดยมีความเป็นมาของแนวคิด ผลงานที่สำคัญของนักคิดยุคแรกของการวิจัยแบบปฏิสัมพันธ์การตีความและการดำเนินการพร้อมยกตัวอย่างสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยต้องพบเจอในสนามวิจัย การทำความเข้าใจสัญลักษณ์เหล่านั้นตามความหมายของผู้ถูกศึกษาหรือตามบริบทของสถานการณ์ที่ศึกษา รวมทั้งการนำทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์มาใช้ในงานวิจัยแบบการสร้างทฤษฎีจากข้อมูล นอกจากนี้ ยังมีวิธีการสัมภาษณ์แบบละคร (Dramaturgical interview) ที่กำหนดบทบาทให้ผู้ถูกสัมภาษณ์และผู้สัมภาษณ์เป็นนักแสดงและผู้ชม (Actor and audience) โดยมีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ระหว่างกัน ต้องส่งผ่านเหมือนส่งสารที่เป็นสัญลักษณ์ระหว่างกัน ซึ่งไม่ใช่แค่คำพูด แต่ครอบคลุมถึงลีลาท่าทาง ผู้วิจัยต้องคอยสังเกตกระทำการถอนหายใจ การยักคิ้ว ยักไหล่ และช่วงความเงียบที่เกิดขึ้นขณะสัมภาษณ์ ซึ่งถือเป็นสัญญาณ (Sign) หรือภาษา่างกายอย่างหนึ่ง การสัมภาษณ์ลักษณะนี้ก่อให้เกิดการสร้างความหมายร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลมากกว่าการสัมภาษณ์แบบเข้มขัน เพราะมีบรรยากาศของการแลกเปลี่ยนข้อมูล เปิดเผยแก่กันและกัน เป็นการทำความเข้าใจและความไว้วางใจ

บทที่ 11 การเขียนร่าง (Writing the Draft) เนื้อหาในบทนี้ได้นำเสนอความแตกต่างระหว่างการเขียนเพื่อพัฒนาการวิเคราะห์กับการเขียนสำหรับคนอ่านทั่วไป และนำไปสู่การสร้างทฤษฎีต้นฉบับของตนเองอันเกิดจากการตีความข้อมูล ซึ่งตรงข้ามกับการเขียนรายงานการวิจัยแบบดั้งเดิมของสังคมศาสตร์ที่มักพิสูจน์ หรือวิพากษ์ทฤษฎีที่เคยนิยามก่อนหน้านั้น โดยเริ่มจากการนำบันทึกการวิเคราะห์ประเภทโนทัศน์ รูปแบบการจัดประเภท และแผนผังความคิดต่าง ๆ ตรวจสอบ และจัดระบบโดยยึดตรรกะ จากนั้นนำมาบูรณาการเขียนเป็นร่างแรก โดยยึดมโนทัศน์หลัก จากนั้นขยายให้ครอบคลุมประเด็นในการวิเคราะห์ ทบทวนวรรณกรรมที่ควรทำเมื่อการวิเคราะห์เสร็จแล้ว เพื่อป้องกันการปนเปื้อนของความคิดเดิมกับสิ่งที่ผู้วิจัยค้นพบจากการสร้างทฤษฎีจากข้อมูล หรืออาจการทบทวนวรรณกรรมก่อนการลงภาคสนามเพื่อเป็นแนวทางอย่างกว้าง ๆ ได้ แต่ควรระวังอย่าให้กลายมาเป็นกรอบที่จำกัดความคิดสร้างสรรค์ ส่วนการทบทวนวรรณกรรมหลังการวิเคราะห์ จะทำให้ช่วยเพิ่มความแหลมคม และความแข็งแกร่งของข้อถกเถียง

บทที่ 12 การสะท้อนต่อกระบวนการ (Reflecting on the Research Process) เป็นส่วนสุดท้ายของหนังสือเล่มนี้ที่มีการอภิปรายเกณฑ์สำหรับการประเมินทฤษฎีที่ถูกสร้างขึ้นจากข้อมูลในฐานะผลผลิตของการวิจัย และคำถามเกี่ยวกับการแสวงหาความรู้และการตัดสินใจกระทำ ในบทนี้มีการเสนอประเด็นในการประเมิน 4 ส่วน ดังนี้ 1) ความน่าเชื่อถือ (Credibility) ในเรื่องความเพียงพอและความลึกของข้อมูล 2) ความริเริ่มสร้างสรรค์ (Originality) ในเรื่องการสร้างประเภทมโนทัศน์หรือแนวคิดใหม่ที่ท้าทาย ขยาย และปรับปรุงแนวคิดเดิม 3) การสะท้อน (Resonance) เกี่ยวกับความ

สมบูรณ์ครบถ้วนของปรากฏการณ์ที่ศึกษา และทำให้ผู้ถูกศึกษามีความเข้าใจในสถานการณ์ของพวกเขาเพิ่มขึ้น และ 4) การใช้ประโยชน์ (Usefulness) เป็นการสร้างคุณูปการของงานวิจัยต่อการพัฒนาความรู้ และเชิงนโยบายในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น

กล่าวโดยสรุป หนังสือเรื่อง “Constructing Grounded Theory: A Practical Guide through Qualitative Analysis หรือการสร้างทฤษฎีจากข้อมูล: แนวทางการปฏิบัติผ่านการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ” เป็นหนังสือที่อธิบายวิธีวิจัยโดยใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย มีการเน้นประเด็นสำคัญเป็นระยะ และเชื่อมโยงระเบียบวิธีการวิจัยกับปรัชญาทางด้านสังคมศาสตร์ จึงทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ง่าย รวมทั้งมีการนำเสนอตัวอย่างประกอบการปฏิบัติวิจัยอย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม หนังสือเล่มนี้จึงเหมาะกับนิสิตนักศึกษาทุกระดับปริญญาโทและเอก รวมทั้งอาจารย์และนักวิชาการที่สนใจกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพแบบการสร้างทฤษฎีจากข้อมูล